

GURS, 80 URTE

PIRINIOEN MAGALEAN GATIBU

“Armada Gorria gatibu eta desarmatua, azken helburu militarrek lorturik, Gerra amaitu da”. Ezaguna da 1939ko apirilaren 1ean Francisco Francok zabalduriko mezua. Aitzitik, askoz ezezagunagoa zaigu gudaroste errepublikarraren galerak mugaz bestaldean ekarri zuen errealitatea. Hain justu, diktadoreak mezu zitala eman eta hiru egun geroagoi ireki zuten Gurseko kontzentrazio-esparrua, Baionatik 90 kilometrora.

JOSU CHUECA

1 939an, “Erretirada” deitzen zaion erbeste masiboarekin batera, frankisten atzaparretatik ihes egin nahian miliziano eta gudari ohi ugari ere igaro zuten Pirinioetako muga, baina bestalde-ra iritsi bezain laster frantziar agintariak desarmatu egin zituzten. Logika militarrek esaten omen zuten Frantziako Estatuan halako jende multzoak ezin zuela armaturik sartu. Aldiz, zer logika solidario zegoen 170.000 lagun gatibu hartzearen atzean, hasieran Roussilloneko hondartzetan, eta geroxeago hainbat departamentutako eremu itxietan?

Tamalez, Espainiako Estatuan gerra galdu ostean, ihes egindakoek horrelako harrera bitxia espero zezaketen Frantzian, agintean zen Fronte Popularraren aldetik. Ederki zekiten hori, 1936an gerra hasi zenetik ezkertiarren koalizio horrek jokabide xeble bezain txepela izan baitzuen Espainiako Errepublikarekiko. Leon Blum lehendakaria, nahiz eta sozialista izan, “parte ez hartzearen politikaren” aurrean makurtu zen 1936ko abuztuan, espainiar errepublika kaltetuz. Eta 1939ko Erretirada garaian, Frantziako Gobernua gidatzen zuten Edouard Daladierrek askoz okerra-

go jokatu zuten errefuxiatuen aurka. Alde batetik, indarrean jarri zituen hainbat lege, *Indesirables* edo “gizatxarren” atalean sartzen ziren susmagarri guztiak zigortzeko: beraien lurraldetara itzularazi edo atxilotze lekuetan edukitzen zituzten. Bestetik, Daladier, Leon Berarden bitartez, aspaldidanik harremantant zegoen Francorekin bere gobernua aintzatesteko, errepublikarrei bizkarra emanaz.

1939ko otsailaren 28an Philippe Pétain Frantziako enbaxadore bidali zuten Burgosera –Manuel Azañak erbestean Espainiako Bigarren Errepublikaren lehendakaritza utzi zuen egun berean–. Hala, bi aldeek errefuxiatuen kontrako hesi politiko-militarra itxi zuten, eta Albert Sarraut frantziar Barne ministroak kanpotar horien aurka legistatu zuen, militarren laguntzarekin. Frantziako Armadak gatibu zelaia sortu zituen hutsetik, Ariegen, Auden, Heraluten, Tarn et Garonnen eta Behe Pirinioetako departamentuetan. Francoren mezuan zetorren gatibutasuna, Frantzian ere, ezustean ezarri zitzaion iheslarien gehiengoari.

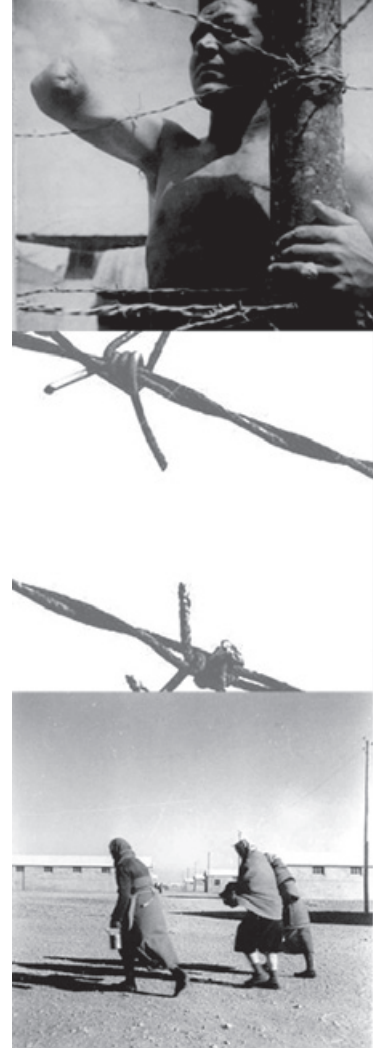
Jendarmeez eta militarrek bideratuta, Argelesera eta Saint Cyprienera joan

ziren milaka lagunak lehen zaputzaldia jaso zuten hondar, zeru, itsaso eta txarrantzen artean.

Frantziako gobernuak ez zuen egoe-ra hori egun batetik bestera diseinatu; 1938az geroztik bertako agintariak aurreikusten ari ziren Espainiako Errepublikaren porrota, eta horren ondorioz, erbesteratuen uholdeak. Artxiboetan kontsulta daitezkeen plano eta txostenen arabera, Saint Cyprien eta beste hainbat tokitan kontzentrazio zelaia izateko hala moduzko oinarritzko eremuak antzemanda zituzten armadako ingeniariak. Baina 1939ko Erretiradak sorrarazitako erbesteratuen gizatalde ikaragarriak gainditu egin zituen aurreikuspen guztiak. Aitzakia hori erabili zuten urte askoan, Frantziaren jarrera doilorra zuritzeko.

“ESKUBIDE MOTZAK, JANARI GUTXI, ZAINDARI GEHIEGI”

Dena den, askoz zailagoa izan dute 1939ko udaberrian eraikitako Sept Fonds, Bram, Noe, Agde, Gurs eta antzeko zelai berrien jite errepresiboa justifikatzea. Eufemismoak (Harrera Zelaia, Barneratze eremua, Errefuxiatu

espainiarren zelaiak, Zaindutako Egoaldien Barrutia...) ez ziren nahikoa hor egondakoek jasandako sufrikarioa estaltzeko.

Euskaraz idatziriko hainbat kroniketan antzematen da euskaldunek bizi izan zuten egoera. 1939ko otsailean eta martxoan Argelesen eta apirillean Gursen izan zen Ander Garate *Gesalibar* arrasatearrak, oso ongi islatu zituen errefuxiatuek txarrantxen artean jasandakoak. Barneratua egon zen hilabete eskasak aski izan zituen jabetzeko zer nolako politika berezia zegoen errefuxiatuekiko. Hiru kontzentrazio gunetan –Beziars, Argeles eta Gurs– egon zenez, bazuen eskarmenturik horiek deskribatu eta aztertzeko. Lehen kroniketan, ikuspegi baikorra erakutsi zuen, batez ere euskaldunek autoeraketaren bitartez egoerari aurre egiten ziotelako, baina azkenekoetan, Gursen, alde zabarragoa azaldu zituen. Arras ongi laburbildu zuen *Gurseko Zelaetik* deituriko kronikan: “Eskubide motzak, janari gutxi, zaindari gehiegi”.

Mingotsagoak izan ziren Gursetik bertatik edo Brametik eta Le Vernetetik ateratako beste testigantza batzuk. Es-

kutitz, egunkari edo txostenetan, baita geroago, lan literarioen bidez, Leonardo Salazarrek, Celestino Uriartek, Agustín Centellesek, Max Aubek edo Arthur Koestlerrek idatzirikoak ditugu adibide. Denen hitzetan nabari zen “harrera lekuak” izateko sorturiko eremuak egiaz kontzentrazio zelaiak bilakatu zirela. Hori aski ez balitz, sorterrira itzuli arteko behin behineko azpiegitura izan behar zuenak, Bigarren Mundu Gerrarekin iraun ez ezik, baldintzak erabat okertu ziren.

1936ko Gerraren ondorioz Pirinioen hegoaldeko joandako errefuxiatuen kopurua gutxitzen joan zen: horietako asko berriz ere Espainiara itzuli zituztelako, Frantzia lana bilatu eta laketu zirelako, baita Amerikako bigarren erbesteratzeari ekin ziotelako ere. Baina zelaien sarea desegin beharrean sendotu egin zen, Daladierren eta Reynauden gobernuarekin lehenik eta Vichyko agintariekin ondoren. Bigarren Mundu Gerrako atxilotze politika gogortu egin zen eta 1940az geroztik. *Indesirables* sail zabalean sartzen ziren judutarrak, komunistak, Austria, Alemania, Italia zein Espainiako errefuxiatuak, gizo-

nezkoak eta emakumezkoak, zaharrak eta gazteak... Horiek guztiek birpopulatu zituzten erdi hutsik zeuden zelaiak.

Argeles, Rivesaltes, Rieucros eta Gurs, naziek kontrolaturiko Europan indarrean jarritako *Triskantza politika*-ren beste kate-maila bat bihurtu ziren, bereziki 1942tik aurrera. Horietatik atera ziren, “helmugarik gabeko konboietan” Auschwitzera edo Mauthausenera hiltzera zihoazen milaka lagun, Urte hartan martxan jarritako “Behin Betiko Erabakia”-rekin konplutuz.

Bigarren Mundu Gerran izandako atxiloteta, sarekada, barneratze masibo, deportazio eta hilketa jendetsuek aurrekari zuzen bat izan zuten beraz: 1939ko Erretiradaren ondorioz eraturiko *France des Camps* delakoa. “Harrera” eta antzeko hitz leungarrien azpian, giza eskubideen ukazioa ezkututzen zen, errefuxiatuen kalterako. 80 urte geroago, eskala aldatuta, antzeko egoerak ditugu Europako mugetan eta barne atxilotze leketan. Eufemismoak eufemismo, jarrera tamalgarria dute Europako estatuek oraingo errefuxiatu eta migratzaileekiko. ●